

TENEN

Dansk Tekstilhistorisk Forening

17. årgang, nr. 1

2006/2007

MED TENEN PÅ SKOVTUR, SE SIDE 20

Indhold:

En malkekrans af hvergarnsstoffer	side 3
Kvindeforklæder	side 8
Frederik II's bordhimmel på besøg i Kronborg	side 11
TENENs tur til Celle 16. til 18. juni 2006	side 12
TENENs skovtur 2006	side 20
TENENs juletur 2006	side 21
Hvidberg stoffer	side 21
Boganmeldelser	side 23
Håndarbejdets dag	side 28
Arrangements- og udstillingskalender	side 29
Telefonliste for TENENs bestyrelse mv.	side 31

TENEN Dansk Tekstilhistorisk Forening

Formand: Annet Laursen Skjelsager, Dorthesvej 2, 3520 Farum, telefon 44 95 05 55
Næstformand: Lone de Hemmer Egeberg, Gærdet 12, 3460 Birkerød, telefon 45 81 15 97
Kasserer: Bent Bille, Langgade 44, Flemløse, 5620 Glamsbjerg, telefon 64 72 15 65
Giro nummer: 143-0130

Medlemsskab tegnes hos kassereren. I 2006/2007 er prisen pr. år 200 kr.
Husstandsmedlemsskab koster 300 kr.
Medlemmer får tilsendt tidsskriftet TENEN.

Tidsskriftet **TENEN**

Redaktion: Annet Laursen Skjelsager, Dorthesvej 2, 3520 Farum, telefon 44 95 05 55,
ePost silke-annet@detail.dk • Lis Slottved, telefon 74 63 03 50,
ePost slottved@privat.dk • Vibeke og Frits Lilbæk, telefon 48 17 16 47,
ePost vofl3450@yahoo.co.uk

Sats og billedbehandling: Frits Lilbæk • Digitaltryk: VesterKopi • ISSN: 0906-9526

Copyright © TENEN og forfatterne • 12.10.2006.

TENEN udkommer fire gange om året – sidst i månederne juli, oktober, januar og april.

Deadline for redaktionelt stof er seks uger før eller efter aftale med redaktionen.

Artikler og indlæg sendes til redaktionen

– fx. med ePost – ellers meget gerne maskinskrevet med brevpost.

Annoncepriser: 1/1 side: 525 kr. 1/2 side: 300 kr. 1/4 side: 185 kr. 1/8 side: 135 kr.

Ældre numre af TENEN kan købes ved henvendelse til foreningens kasserer
– så længe lager haves. Prisen er 50 kr.

Ændring af sendeadresse meddeles til kassereren.

Internet: <http://tenen-dk.spyrnet.net> eller <http://tenen.does.it>

En malkekrans af hvergarnsstoffer

Selv om man ikke skal græde over spildt mælk, kan man godt ærgre sig lidt over, at den malkekrans, som skal beskrives i det følgende, er plettet og snavset af indtørret mælk, men det viser også, at den har været brugt til sit formål. Når malkepigen gik i marken for at malke køerne, lagde hun kransen på hovedet som underlag for mælkespanden. Nu havde hun hænderne fri og kunne strikke undervejs.

Forfatteren Helene Strange (1874-1943) fra Nordfalster skriver i bogen *I Mødrenes Spor* om arbejdet med mælken: "Under Kandens lagdes en rund Krans af Tøj og Klude for at skaane Hovedet for Malkekandens Tryk. Disse Malkekranse pyntede Pigerne om Foraaret med nye Baand, saa de kunde tage sig fine ud, naar de skulde begynde at gaa til Malkning i Marken." På den måde kunne pigerne bære 10-12 liter mælk.

Efterhånden som køernes mælkeydelse steg, bl.a. på grund af ændret fodring, forsvandt denne praksis, da spanden blev alt for tung at bære. Helene Strange skriver, at metoden med at bære mælken hjem på hovedet forsvandt omkring 1860-70, men der har sikkert været regionale forskelle. En overgang benyttede malkepigerne et åg med plads til to spande, senere hentede man mælken med en vogn. Med andre ord: da Danmark overgik til animalsk produktion omkring 1880 var malkekransen blevet historie.

*

På Stevns Museum findes en stor og spændende samling malkekranse, hvorefter kun nogle få er udstillet.

En del af kransene er ubrugte, og det rejser nogle spørgsmål. Har malkekransen været et "æstetisk objekt" efter den gik af brug? Hægede man om den malkekrans, man havde brugt som ung? Var særlige minder knyttet til den på grund af tøjlapperne? Helene Stranges oplysning om, at kransene blev forsynet med nye bånd om foråret er interessant. For hvad gemmer der sig ikke af stoffer inde i malkekransen? Nogle af de gamle stoffer blev givetvis fjernet inden nye blev sat på, alligevel består malkekransens indre for en stor del af klude.

Da Stevns Museum blev grundlagt i 1922, modtog museet mange genstande fra landbohem. Genstandene blev givet som gaver til museet, og registreringen bestod blot i at notere, hvem gaveren var. Det kan man godt ærgre sig over i dag. Megen viden er forsvundet for evigt. Men hvorfor er så mange malkekranse ubrugte? En gammel kone ville måske nok forære sin ungdoms malkekrans til museet, men har næppe fundet, at den snavsede krans var værdig til udstilling, ergo har hun forsynet den med nye stoffer. Kransene kan også være blevet til på den måde, at kvinder har tilbudt at fremstille nye kranse på samme måde, som de gjorde i deres ungdom. Alligevel er disse kranse på ingen måde uinteressante, flere er nemlig forsynet med stoftyper, der kan dateres til begyndelsen af 1800-tallet. Disse "nye" malkekranse er altså også et studium værd.

*

1

2

3

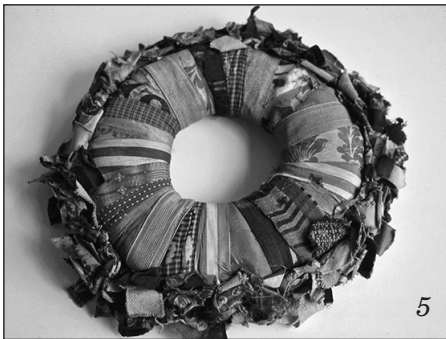
4

1. Malkekrans fremstillet af hvergarmsstoffer.
2. Detalje med rosenhvergarn – grønne pletter på blå bund, huldrejl i blå, rød og hvid samt ternet kipperstof i matgrøn, blå og rød.
3. Den afsluttende monterings af kransen med blå og rødternet hvergarn kan ses. I selve kransen ses rudret drejl samt plet eller blomst indskrevet i kvadratmønster. I rosetten – ved nålen – ses blå og hvidternet hør i friske, fine farver.
4. Et kikk ind i kransens rosetter med de originale farver. Midt i billedet ses huldrejl i rød og blågrøn. Denne stoftype har i stort omfang været benyttet til forklæder. Bag huldrejlen ses grøn vadmél trykt med en fortykket indigokype.

Den krans, som skal beskrives i det følgende, er interessant af flere årsager. Dels bærer den spor af brug, dels er den fremstillet af ikke mindre end 20 håndvævede stoffer, hvoraf de 19 er i hvergarn. Selve kransen er fremstillet af halm eller klude eller en kombination af begge dele. Dernæst er malkekransen monteret med 8 forskellige hvergarmsstoffer, hvis sammenføjninger er dækket af en påsyet strimmel i rød og blåternet hver-

garn. På denne strimmel er efterfølgende monteret en række små stofrosetter, som er meget interessante, fordi de originale farver kan ses i de små tøjlapper. Man er altså nødt til at have fingre i kransen, så man kan "bladre" i de små rosetter, og dermed se de mange stofkvaliteter. Udover hvergarn finder man bomuld, silke, tyl, hør samt vadmél med stoftryk.

Malkekransens farveholdning er overvejende rød/grøn, den grøn-

7

5. Ubrugt malkekrans fremstillet af hovedsagelig bomuldsstoffer, dels trykte, dels mønstervævede. Farveholdningen er overvejende blå, rød, violet, gul og hvid.
6. Blandt de små tøjlapper i den ubrugte malkekrans finder man et eksempel på møllehvergarn, rødt mønster på blå bund. Såvel mønster som navn kendes kun fra Stevns. Et næsten identisk mønster finder man analyseret i Ellen Andersen og Elisabeth Budde-Lund: *Folkelig vævning i Danmark*. 1941.
7. Møllehvergarn, analyse gengivet efter *Folkelig vævning i Danmark*. En variant af mønsteret, hvor møllevingerne er indskrevet i en cirkel, er pænt repræsenteret på Stevns Museum. Om cirkelvarianten også blev kaldt møllehvergarn, ved vi til gengæld ikke.
8. Lille prøvebunt med hvergarnsstoffer fra Stevns Museum. Man ved ikke, hvem væveren er. Den øverste prøve, rødt mønster på blå bund, er en typisk repræsentant for de sene stevnsstoffer vævet omkring 1860. I midten storternet kipperstof i blå og grøn med smalle effektstriber i rød og gul. Det kan være Maglebyternet hvergarn, men det vides ikke med sikkerhed. Nederst ligeledes en karakteristisk repræsentant for de sene stoffer i skudlancering.

ne farve dog med retning mod blå, hvilket skyldes, at det gule farvestof har haft en ringere ægthed end det blå.

*

Hvergarn består af hør i kæden og uld i skuddet. Stofkvaliteten kendes fra 1500-årene, og ordet hver-

garn eller hverken optræder på dansk for første gang i 1526. Ordet stammer fra tysk, werk = blår. Der er tale om en kvalitetsbetegnelse og ikke en teknisk betegnelse, da hvergarn kan væves på to skaffer, men der findes også eksempler på hvergarnsstoffer, der har krævet

20-24 skafter. Malkekransen viser eksempler på både få- og mange-skaftede stoffer, bl.a. ses et ternet kipperstof samt "rudret drejl", en kippervariation typisk vævet på 16 skafter. Disse stoftyper kendes over hele landet. Desuden indgår et mønster i huldrejl, som hovedsagelig kendes fra Sjælland. Definitionen på huldrejl er ruder i lærredsvævning, der veksler med bundter af kæde- og skudtråde, som krydses med længere spring end lærred. Urtepottetøj, urteprikket eller urtepottehvergarn findes som små, bitte stykker i rosetterne. To eksempler på plettøj indgår ligeledes. Teknisk består plettøj – ligesom urtepottetøj – af en lærredsvævet bund med mønstertråde i skudlancering. Den ene variant af plettøj er vævet i to grønne farver, den anden i rød og grøn. I den sidste er pletterne – eller blomsterne – rammet ind i kvadrater. Stevnsboerne kaldte disse plettøjer for rosenhvergarn.

Den indrammede variant kan aflæses som et forstadium til de stoffer, som de stevnske vævere i dag er kendt for. Om disse skrev Paulli Andersen i Danske Bondevævninger, der udkom i 1981: "Stevns står klart alene med sine mønstre, der forekommer ikke noget lignende andre steder i landet. Det er en rig og fantasifuld variation, men stramt holdt på plads af geometriske former: kvadrater og cirkler, ofte adskilt af enkelte eller dobbelte bjælker. Mønstrene stivner dog aldrig i tørre former, inde i de mere eller mindre geometriske former gemmer sig ofte små blomster. Her arbejdes for det meste med to farver, én for bund og én for

mønster, men enkelte gange indføres en tredje farve som en prik eller blomst." De stoffer, som Paulli Andersen beskriver, er vævet omkring 1850-60, hvorimod hovedparten af malkekransens stoffer er 20-30 år ældre. Når stofferne skal dateres, må man genfinde typerne i dragtdele, og disses tilskæring vil som regel give et godt fingerpeg med hensyn til fremstillingstidspunkt.

*

Udover den tekniske beskrivelse af stofferne, har jeg forsøgt at anvende de gamle dialektnavne som knytter sig til hvergarn. Disse folkelige navne er spændende at beskæftige sig med, men rummer mange faldgruber fordi de intet forklarer om teknikken, tværtimod kan de skabe forvirring om den. Da navnene meget sjældent benyttes – heller ikke af fagfolk, synes jeg, at det er på sin plads at henvise til dem. Desuden er Stevns et af de steder i landet, hvorfra der kendes flest dialektnavne på vævede stoffer. Dette kan vi takke Johanne Siegumfeldt (1868-1953) for. Hun var, sammen med sin moster Jenny la Cour (1849-1928), underviser på Askov Højskoles vævekurser fra slutningen af 1880-erne. De to havde været på studieophold i Sverige, hvilket kom til at præge undervisningen på Askov. Frem til 1895 underviste Johanne Siegumfeldt om sommeren, om vinteren vævede hun i hjemmet samtidig med at hun passede sin svagelige mor. Husets unge pige var fra Lyderslev på Stevns, og da hun så Siegumfeldts mange forsøg i væven, gjorde hun hende opmærksom på de smukke stoffer fra Østsjælland (1). Dette førte til at Johanne Siegumfeldt

rejste til Stevns, hvor hun ifølge overleveringen gik fra gård til gård og indsamlede væveprøver (2). Det fremgår ikke, at hun skulle have besøgt nogle af væverne. Til gengæld har kister og skabe hos de stevnske gårdejere sikkert bugnet af umoderne hvergarntøj! Men udover væveprøver, blev der indsamlet dialektnavne, hvilket fik betydning i 1941 i forbindelse med udstillingerne om folkelig vævning. Samme år udkom bogen *Folkelig vævning i Danmark* forfattet af Ellen Andersen og Elisabeth Budde-Lund. I bogen findes en ordliste med dialektnavne på vævede stoffer, og forfatterne fremhæver da også i forordet, at Siegumfeldt har ydet værdifuld hjælp til udarbejdelsen af listen.

*

Malkekransen fra Stevns Museum er et interessant tidsbillede, fordi

man kan studere en lang række stoffer fra første halvdel af 1800-tallet. Sammenholdes den med museets øvrige malkekranse, hvori også findes hvergarntøj – om end i mindre omfang – tegnes der et endnu mere varieret billede. Og endelig er malkekransene med til at sætte Stevns Museums dragtsamling i et større perspektiv, i særdeleshed hvis man gerne vil fokusere på hvergarntøjet som et egnsfænomen, men også et fænomen der viser sig at rumme langt flere variationer end først antaget.

Susanne Nielsen

Denne artikel har – i en kortere version – været trykt i Husflid, 1/2004. Desuden henvises til, "Venner, ser på Danmarks kort" (3), TENEN, nr. 4, forår 2001. Noter: (1) 1946 – 1986 Stoftrykker og Væverlauget. Jubilæumsskrift. (2) Johanne la Cour Siegumfeldt. Nekrolog af Lotte Højrup. Haandarbejdets Fremme, nr. 2, 1953.

Weekendavisen bringer hver uge en anekdote om bøger og bogfolk, så skal læserne komme med bud på, hvem personerne kan være. Løsningen kommer ugen efter, men her er X, Y, Z og stedet indsat i Ron Fikshjærns genfortælling af Otto Gelstedes anekdote, bragt 4. august 2006.

Otto Gelsted havde en vinterdag besøgt ægteparret Hans Scherfig og maleren Elisabeth Karlinsky i deres lille bondehus i Asminderød. Da middag, kaffe og diskussioner var færdige skulle Otto Gelsted med toget hjem til København. Imidlertid havde en snestorm rejst sig, småvejene og også banen var lukkede; Otto Gelsted blev tilbudt overnatning.

Næste morgen var stormen faldet til ro, men sneen lå helt op under vinduerne. Under morgenmåltidet kom Elisabeth Karlinsky hændervridende ind fra hønsegården: "Hjælp – alle hønsene er døde af kulde!" Der var imidlertid ikke langt til handling, med hjælp fra herrene fik hun straks plukket fjerene af hønsene og lagt dem ned i kælderen under køkkenet til senere tilberedning. Senere, mens alle stadig sad i køkkenet med brød og kaffe, hørte man pludselig et stadig tiltagende gokkeri fra kælderen. Hønsene havde kun været skindede og var nu genopstandne! Og: "Da vi åbnede til kælderen så vi alle de nøgne høns løbe omkring mellem hverandre, et nærmest forargeligt skue!" Men så, resolut som hun var, gik Elisabeth Karlinsky straks i gang med at hække små, varme frakker til hønsene så de ikke skulle fryse.

... klippet af Vibeke Ervø

Kvindeforklæder

Forklæder kan være nyttige, når der skal foregå store ting i køkkenet, og de kan rumme en magisk fortryllelse. Men så enkelt som det tilsyneladende kan være at slå et stykke stof om sig, er det alligevel et spørgsmål, hvornår og hvorfor europæiske kvinder er nået frem til at give dette klædningsstykke den variation og betydning, som denne artikel skal handle om.

Dansk Tekstilhistorisk Forening har siden 1992 arbejdet på registrering af kvindeforklæder blandt private. I landets museer findes der ganske vist en rig skat af bevarede forklæder, som kan fortælle om at blive undersøgt nøjere. Det er imidlertid vores overbevisning, at de befinder sig trygt på deres plads og nok skal få opmærksomhed. Anderledes derimod med forklæder i private hjem. De kunne snart risikere at blive kasseret eller i alle tilfælde miste deres historie, hvis de ikke blev påagtet. Alle meddelelserne har villigt og interesseret givet os part i deres del af fortællingen om forklæder, og ad den vej har det ladet sig gøre at få kendskab til brug af forklæder hos de tre-fire slægtled siden sidste del af 1800-tallet.

Som baggrund for disse beretninger skal her søges et indblik længere tilbage i tid og rum. Ofte er det vanskeligt at få kendskab til kvinders færden i ældre tid, da skriftlig dokumentation og billeder næsten udelukkende er blevet til i mænds verden. Forklædets oprindelse fortaber sig stadig, så vi må følge usikre spor – dette skønt forklædet i vel 400 år har været kvinders fornemme pryde, båret med

Vognstyreren med sele om skuldrene til at holde folderne i hans chiton samlet under kørslen. Bronze, ca. 475 f. Kr., Delphi Museum.

Foto: Andrzej Kobos

Her efter www.zwoje-scrolls.com

stolthed og som kendemærke for social status og værdighed.

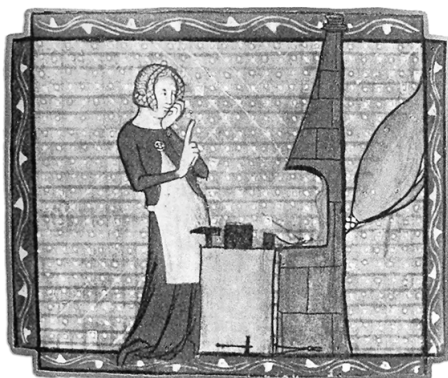
En impuls til at tage fat på emnet har været det projekt til belysning af arbejdsdragtens historie og karakter, som i midten af 1980'erne blev påbegyndt i fællesskab mellem Arbejdermuseet, Faaborg Museum og Nationalmuseets afdeling for nyere tid. Der blev indsamlet eksempler på samtidens arbejdstøj i bred forstand; skønt projektet ikke dengang kunne gennemføres som tilsigtet, medførte det et overblik over den eksisterende forskning om emnet. Også i den forbindelse var kvindeforklædet kun i beskeden grad i søgelyset, og det er derfor med stor glæde, vi her kan fokusere

netop på denne del af historien¹. Det materiale, vi må bygge på, er billeder og skriftlige kilder, hvoraf hovedparten har været behandlet af tidligere forskere, men ikke henvendt til danske læsere².

Lændeklæde og skødskind

Ser vi ud over Danmarks grænser, har forklæder været vidt udbredt og er sandsynligvis af meget høj alder. Men de har været at finde under varme himmelstrøg som skridtklæde, oftest for mænd, eller som lændeklæde.

I Europa er forklæder tidligst blevet anvendt blandt mænd og fortrinsvis af håndværkere, så som skødskindet for smeden. Også farveren og slagteren har brugt forklæder, disse var hvide og pletfri som udtryk for fagets ære. Det tidligste billede af en smed med forklæde synes at være en gengivelse i udsmykningen på dørstolpen fra Hylestad Stavkirke i Setesdal i

Kvinde-smed: En allegorisk kvindefigur som smed ved essen. Hendes forklæde er smedens skødskind, ikke at forveksle med kvindeforklæder. Fransk miniature, 1537.

Her efter Purruicker 1993, 125.

Norge. På de ikke så få fremstillinger af smede på antikke græske vasesmalerier er personerne derimod afbildet nøgne, hvad enten det skyldes den generelle stilisering, som kunstnerne brugte, eller at smeden måske er blevet opfattet med sin skabende, halvt guddommelige evne.

Heller ikke i anden sammenhæng synes forklæder at have været kendt blandt antikkens grækere eller romere. Den bekendte statue af vognstyreren fra Delphi kan nævnes som eksempel på en sele lagt om skuldrene til at holde hans meget folderige kjortel samlet, så den ikke skulle genere kørslen. Den samme form for sele, kaldet "analabos" har tillige været benyttet af kvinder og har været udbredt blandt kopterne i Ægypten, som rituelt klædningsstykke blandt syriske munke som tegn på deres strenge arbejdspligt foruden andre steder omkring det østlige Middelhav. Endda på japanske fremstillinger kan vi finde dem, fx på et skærmbræt fra slutningen af 1500-tallet med maleri af en ceremoniel risplantning.

I Romerriget har arbejdstøjet været en klædning med brystslids til at tage over hovedet, men åben i siderne og med eller uden hætte. Når arbejdet krævede, at armene var fri, viser billeder, at vidden over armene blev slået op over skuldrene. Dette klædningsstykke har haft mange betegnelser i det vidt udstrakte rige og har været benyttet i mange sammenhænge, men vores viden i dag stammer ofte fra kilder om kirkelige forhold. Det er vel derfor værd at strejfe, at messehagelen, nu kendt som præ-

Paenula som brugt af de romerske legionærer, ulden, med brystslids og oval form med tilsyet hætte. Ca. 200-300 efter Kristus. Rekonstruktion.

Foto og snit-tegning fter www.romanhideout.com

sters prægtige festklædning ved gudstjenesten, har sin oprindelse i denne ydmyge arbejdsdragt.

Kvindeforklæder søger vi forgæves efter i disse sammenhænge.

Hanne Frøsig Dalgaard

Noter:

1. Jørgen Burchardt, "Arbejdstøj – Udforskning af en dragtforms udvikling og funktion", i *nord nytt* 31, Nef-Norden, Viborg 1987, 40-50.

Hanne Frøsig Dalgaard, "Aprons", i *Journal* 19, Tokyo 2001, 53-66.

2. Ellen Andersen, *Danske bønders klædedragt*, København 1960.

Barbara Purucker, "Vom Körperschutz zum Kleiderschutz – Anfänge der Schürze", i *Waffen- und Kostümkunde*, Göttingen 1993/1 side 107-134 og 1995/1 side 93-120.

Artiklen fortsætter i et senere nummer ...

I sidste nummer af tidsskriftet TENEN blev der viderebragt post fra Andalusien i Sydspanien. Emnet var mysteriet på Spanienspladsen i Sevilla, hvor motiver fra det norske Baldishol-tæppet optræder. Mysteriet var nyt for Per Hofman Hansen, som har lavet den allerfineste Internet-side om tæppet. Nu har han takket være TENEN mysteriet beskrevet. Se selv <http://www.aldua.dk/baldishol> og dyk ned under tæppets historie. Den artikel han bringer fra TENEN kan naturligt nok også downloades fra TENENs hjemmeside <http://tenen-dk.spymac.com>

-- vofl

Frederik II's bordhimmel på besøg i Kronborg

Da Frederik II i slutningen af 1570'erne, var færdig med det ydre af Kronborg slot, skulle det indre kunne beklædes med pragtfulde, vævede tapeter til fest. 40 stykker tapet blev det til samt 3 stykker til en prægtig bordhimmel, der særligt kunne fremhæve hans storhed.

I renæssancen gled de religiøse motiver i baggrunden. Man søgte i stedet inspiration i antikkens farverige verden.

Heltesagn var populære. Her i Danmark blev der tegnet flere slægtsrækker. Den længste svarer til Saxos 13-binds krønike fra 1200-tallet med omkring 100 danske konger.

Denne lange kongerække blev ført op til nutiden og brugt som motiv for Kronborgs tapeter. Sammen med billederne af kongerne blev der indvævet et roseende vers på hvert tapet.

Nationalmuseet i København har halvdelen af de 14 bevarede tapeter, heriblandt det med Erik af Pommeren og Frederik II. De 7 andre kan ses i den lille sal på Kronborg.

Den pragtfulde bordhimmel, der er sølv- og guldindvævet blev bort-

ført som krigsbytte, da svenskerne forlod Kronborg i 1660.

*

Bordhimlen er indtil 30.11.2006 udlånt til Kronborg fra Nationalmuseet i Stockholm.

*

De store billedtæpper er meget kostbare – kunsthåndværkerne kom fra Flandern, Antwerpen og Bryssel. At få dem til at komme var

svært, nærmest en nåde. Frederik II og dronning Sofie udvalgte Hans Knieper fra Antwerpen, som allerede havde sikret sig et navn, som maler for den kongelige familie. Han etablerede sit værksted i et hus ved siden af slottet, og en hel gruppe vævere flyttede herop sammen med deres familier.

Sofie er kommet i bordhimmelen.

Det varede flere år at udføre arbejdet. En indvævet krone + ordet "borg" er vævernes mærke i serien.

Læs mere i magasinet *Nøgle til Kronborg* ISBN 87988174-1-8 og i Vilhelm Wancher: *Kronborg* fra 1935.

Annet Laursen Skjelsager

TENENs tur til Celle 16. til 18. juni 2006

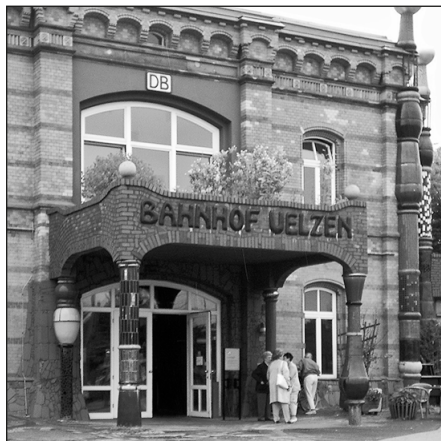
Fredag morgen klokken kvart over seks ankom undertegnede som én af de første til bussen ved Østerport Station. Hurtigt kom der flere og bussen afgik planmæssig kl. 6:30.

Vi må have set meget søvnige ud for Hans Werge, vores meget festlige rejseleder, skyndte sig at sætte kaffemaskinen i gang og udlove morgenbrød og en lille én til at komme i gang på. Dermed blev den muntre stemning startet og den holdt sig, krydret med Hans Werges muntre bemærkninger, hele turen.

Vi fik hurtigt samlet alle sjællændere og fynboer op og drog til Koldings sydlige udkant, hvor vi skulle samle to nordmænd op hos sølvsmeden Helle Vienberg på Vonsildvej. Helle Vienberg laver de smukkeste smykker til folkedragter.

Herefter manglede vi kun Røde Kro, hvor Lis Slottved kom på og så var vi der, alle 26 deltagere – stemningen var høj og snart efter var det frokosttid. Vi holdt ind på en rastepads ved Kielerkanalen, gik ned under broen og havde den flotteste udsigt over kanalen. Der var borde og bænke, sandwichboller, som Hans Werge havde bestilt hos en bager på vejen, og vin til maden. Vejret var fint og maden smagte godt.

Næste stop, vi skulle jo passe bussens hvile-køretider, blev Bahnhof Uelzen, hvor Friedensreich Hundertwasser (1928-2000) i 1999-2000 havde ombygget den gamle stationsbygning til et festligt farve-

orgie. Det var fantastisk og svært at løsrive sig. Der var også flere butikker med kort og bøger om Hundertwasser. Han var maler, arkitekt og økolog og kæmpede lidenskabeligt for et liv i harmoni med naturen. Vi så derfor lækre runde former og farver – man blev som et glad barn igen – selv toiletbesøget var en oplevelse. Vi kørte glade videre til Bergen-Offen hos

blåtrykkeren, langt ude på landet i en skøn have. Se referatet i næste blad.

Ved aftentid, omkring kl. 19, var vi fremme ved Hotel Jann Hirsch Hof i Winsen. Maden var klar, og snart efter faldt vi om på værelserne efter en dejlig dag. Lørdag var vi på en guidet rundtur i Celle

med en dansk dame som havde forlovet sig i Celle og nu har boet der i mange år. Det er en meget smuk by med mange gamle bindingsværkhuse, stort torvemarked med

grønt, krydderier, ost og fisk mm. Vi havde resten af formiddagen til en rundtur på egen hånd. Nogle af os fandt et lille hyggeligt spisested. Kl. 2 kørte bussen videre til Kloster Wienhausen, se referat på side 14.

Tilbage i Celle var vi i Navnekludsmuseet, hvor den kvindelige indehaver fortalte helt utrolig meget. Det var ikke så nemt at være alle seksogtyve i det lille og første rum, hvor meget fortællen foregik, så jeg drog snart på egen hånd videre i udstillingen.

Da jeg var kommet igennem udstillingen endte jeg i en dejlig butik på museet, der havde jeg fred og ro til at se det hele og fandt nogle bøger, som jeg var nødt til at købe med hjem. Det er et meget spændende museum. Se referatet på side 16.

Der var en masse fodboldfestligheder i Celle så vi tog imod hotellets tilbud om at arrangere en grillfest for os i hotellets gårdhave, dejlig mad og hyggeligt med en rolig aften, hvor snakken gik. De som gerne ville se fodbold kunne gå i TV stuen. Et TV var anbragt på den overdækkede terrasse.

Søndag efter morgenmaden kørte bussen nordpå til Kloster Lühne, Hans Werge skulle ikke med nordpå men til bridgeturning i Verona, så vi hilste af og drog afsted.

Efter besøget i Kloster Lühne – referatet er på side 18 – holdt vi frokost i det dejlige vejr på plænen udenfor – vores chauffør havde hentet sandwichboller mens vi var inde på klosteret. Mætte af indtryk gik turen hjemad med stop ved en grænseshop hvor jeg så en kæmpe-spand med flødeboller. De smagte godt, og da alle i bussen hjalp mig

med at spise dem, undgik jeg mavepine. Stemningen i bussen var god, og vi ønskede os straks en ny tur, gerne til Norge, hvor vores venner havde nogle gode ideer til besøg. Vi har taget ideen til os i bestyrelsen.

Hjemturen gik planmæssig og meget fint til vi nåede ca. 6 km nord for Køge. Her var der lige sket et trafikuheld lidt foran os – så der gik 2 timer, før vi kunne komme videre. Vores søde chauffør tog det med godt humør, og vi nåede hjem.

Stor tak til Hans Werge, Flemming, Bent og Lis for denne ufor-glemmelige og dejlige tur.

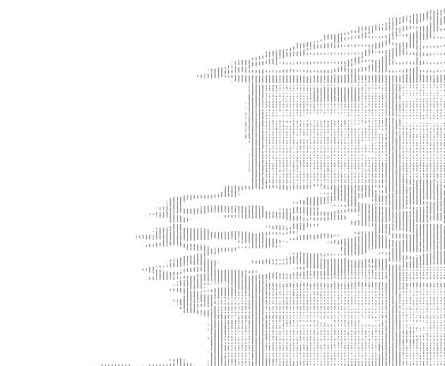
Annet

Kloster Wienhausen

Kloster Wienhausen er grundlagt før 1230, det havde nær tilknytning til de regerende fyrsteslægter. Det tilhørte Cistercienserordenen og de imponerede bygninger i røde tegl, stammer i hovedsagen fra 1300-tallet. Ved reformationen blev klostret omdannet til en Evangelisk-Luthersk damestiftelse. Der er ikke kun bevaret kirkelig kunst og tekstiler, der er en imponerende samling middelalderlige møbler, idet kisterne, der indeholdt de kommen-de nonners udstyr, står i lange rækker.

Hvert år i 11 dage fra første fredag efter Pinse er det muligt at få fremvist de farvestrålende billedtæpper, klostret er berømt for. Det er især tæpperne med Tristan og Isolde motiver, der fænger i Wagners hjemland.

Disse 3 tæpper er ikke de eneste med verdslige temaer, der er et tæppe og nogle fragmenter med

nogle meget levende jagtscener. Alle billederne, også de religiøse fremstillinger, er fantastiske kilder til datidens klædedragt og de ting der omgav folk i dagligdagen, fx armbrøste, senge, slotte, både bl. a. en Hanse-kogge. Der er mange adelsskjolde, hvoraf de fleste kan identificeres. Skriftbåndene er skrevet med den lokale dialekt, der er nærmere hollandsk end nutidens tysk.

Det største tæppe er 367 gange 610 cm fra ca. 1425. Det tidligste tæppe er fra ca. 1300, de seneste fra 1480. Stilmæssigt er der derfor sket en udvikling, men teknikken er uforandret: Uldbroderi, der dækker hele fladen. Det tidligste har 6 – det er kun halvt – profeter i medaljoner, alle andre tæpper er opdelt i lange fortællende friser.

Tæpperne er fremstillet af lokale materialer. Bunden er groft løsvævet hørstof i baner af ca. 80

*Elke Hirschler
demonstrerer
klosterstitch.*

cm. bredde. Der er påtegnet med sort, det kan ses hvor broderiet er beskadiget. Flere stofbaner blev syet sammen, noget blev rullet op og resten udspændt i en ramme, hvor flere kunne arbejde på broderiet samtidigt. Til sidst blev disse baner syet sammen, og sammensyningen skjult med broderi.

Hovedfriserne er uden tvivl tegnet af kunstnere, men man mener at det har været overladt til nonnerne at komponere kant-borterne. På tæppet med den hellige Thomas er der i venstre side to kvinder, en der skætter hør og en, der spinder. Kantfriserne på dette tæppe er ellers befolket af dyr, mest drager.

Broderiet er udført med groft løst spundet og tvundet uldgarn, der tog godt imod farve. Også farvestofferne var lokale, mest fra planter. I middelalderen dyrkede man store mængder af vaid i Tyskland, det var først efter 30 års kri-

gen, at den importerede indigo udkonkurrerede den. Som i andre tilfælde har man været uheldig med den sorte farve, der har nedbrudt tråden. Derfor er et par af tæpperne med sorte flader blevet repareret i 1920-erne. Selv om tæpperne er fantastisk velbevarede, er der altså forsvundet detaljer, nogle af de 'tomme' ansigter har sikkert haft konturer.

Denne form for nedlagt syning kalder man på tysk 'Klosterstitch', ikke at forveksle med de forskellige sting, der har fået denne betegnelse på dansk. Der syes et langt sting fra top til bund i feltet, og samme tråd benyttes på tilbagevejen til at fæstne fyldtråden med små sting. Damen, der demonstrerede, sagde at det ikke gør noget at man kommer til at sy ind i den foregående tråd. Vores guide fortalte, at man i Mongoliet har fundet broderi med dette sting fra det første århundrede før vor tidsregning. Da der ikke

skal tælles, har det været muligt at tale afslappet sammen under arbejdet.

I Schweiz og Sydtyskland vævede man vægtæpper i gobelinteknik, mens man broderede i Nordtyskland. Med 'Klosterstitch' bliver der brugt mindre garn end til at væve den tilsvarende flade.

Der var også broderier af andre typer, fx kostbare broderier i silke med bitte små flodperler og små guldplader. Mine favoritter er farvet silkebroderi på lærred, med mønstret tællesyning på dragterne.

I en montre var der nogle små brikker til brikvævning fundet i Nonnekoret, og folderen fortæller at derfra stammer også de ældste bevarede briller fra 1300-tallet.

Kloster Wienhausen er en skatkiste for tekstilinteresserede!

Vibeke Ervø

Kilder:

- Pia Wilhelm: *Kloster Wienhausen, Die Bildteppiche*. 1978.
- Kloster Wienhausen im Jahr 2006 (folder). Heri oplyses at fra 20 juni til 15 oktober (med undtagelser), kan man se udstillingen af tæpper med audio-guide, mens man i de 11 dage efter Pinse bliver guidet personligt.

Deutsches Stickmustermuseum i Celle

Lørdagens sidste store oplevelse var en rundvisning i Celles samling af mønster- og navneklude. Huset, som danner rammen om disse herligheder er bygget i 1770, som rokokopalæ af en svoger til dronning Caroline Mathilde og rummer ikke blot tyske, men også mange andre europæiske navneklude, hvoraf nogle bliver kopieret og solgt som kits fra Permin.

Guiden var den entusiastiske og stolte ejer, fru Elfi Connemann, som sammen med sin mand havde grundlagt den private samling og ganske enestående museum for 400 års kvindebeskæftigelse, -uddannelse og -kultur (og undertrykkelse af kvinder). Tidligere havde den tekstile kultur tilhørt kirken og adelen, men reformationen og bogtrykkerkunsten betød en ændring mod det verdslige.

Kvindens opgave var at sørge for hjemmet; men man mente, at de egentlig ikke var egnet til at opdrage drengebørn! Fra pigernes 4-års alder begyndte man i privat regi at undervise i broderi – dette kunne være hos præstekonen. Navne/mønsterkluden var vigtig, fordi den førte frem til det senere udstyr og selvom bogtrykkerkunsten havde betydet, at der blev udgivet mønsterbøger, havde de færreste råd til dem, papir var nemlig dyrere end stof.

Undervisningen foregik i alle sociale lag; men de kostbare materialer som silke, guld og sølv samt flodperler var forbeholdt kirke og adel, og hvis andre vovede at bruge perlerne, risikerede de at få hånden hugget af! I samlingen indgik

et advarselsskilt, der viste en afhugget hånd!

Også teknikkerne afslørede at de adeliges broderi var mere luksus end behov, idet der blev brugt bl.a. tællesyning og petit point – undertiden som hele tapeter; medens borgere og bønder overvejende broderede korssting.

Museet ejer det eneste bevarede eksemplar af en mønsterbog fra 1601. Heri optræder bl.a. et af de gennemgående symboler, en påfugl med opslået hale, og hvor påfuglen i vore dage betyder forfølgelighed og stolthed, betød den tidligere genopstandelse og fandtes bl.a. på store pyntehåndklæder fra det 17. årh. anvendt ved højtidler og fester, hvor husenes mørke og sodede vægge blev dækket og oplyst af de lyse tekstiler.

Museet ejer den fineste af kontinentets 3 ældste navneklude fra 1626. En lignende findes på Victoria & Albert Museum i London og

den tredje er på Kunstindustrimuseet i Hamborg. Den indeholder ikke blot korssting, men også flettesting, hvor bagsiden er identisk med forsiden og kun bogstaverne afslører, hvilken side man ser. 300 år lå den gemt i et linnedskab, hvor den senest blev hæget om af 2 gamle damer. Deres arvinger ønskede at den skulle udstilles frem for at være gemt i magasinet, og derfor donerede de den til museet. På V & A findes der en beskrivelse af den og de 3 stykker menes broderet af en sygruppe bestående af 15-17-årige unge piger.

Flere meget forskellige navneklude og udstyrsdele fra Tyskland viste eksempler på rige områders varianter af samme temaer, indeholdende symboler som corona – evighed, engle – formidlere, skib – livsrejse, den spindende abe – dyrkhed.

Området Vierlande, sydøst for Hamborg, havde en helt egen bro-

Elfi Conne-mann viste rundt i samlingen af navneklude. Til højre hører Bent Bille nøje efter, for han var turens oversætter. Susanne Nielsen ses bagved til venstre.

derikultur, idet motiverne var syet med sort, hvilket sås på en ubrugt hovedpude fra 1850 og en ligskjorte fra 1793, men i vask skiftede farven over flere brune nuancer til gult.

En stor kunstfærdighed var lagt i mønstre på slidsbunde med hede-boteknik i lærred så fint, at man havde brugt farvet glanspapir for at tydeliggøre trådene og hvert slidsmønster rummede et symbol.

Fra Danmark var mange med lokale motiver og gængse symboler, men specielt skandinavisk var det, at Jesu monogram INRI var flittigt brugt som motiv. Vajsenhusbørn havde syet nogle og på en del var børnenes alder syet med.

Fra Italien var det ældste stykke fra 1600 og så overbroderet, bl.a. med reticella, at intet stof var synligt

Fra Spanien kom et smukt stykke (fra højere stand) af silke med vinduer af påsyede perlemorsstykker. Og fra Nederlandene var det ældste stykke tilsyneladende fra 1914, hvilket dog skulle tolkes som 1641!

I Biedermeiertiden var det borgerdamerne, som efter håndkolorede mønstre syede, men kun til pynt (berlinerbroderi). De benyttede motiverne på æsker, rammer, punge, lommebøger, sko m.m. Disse broderier havde ofte stor affektionsværdi og er ofte nævnt i testamenter.

Blandt de pudsige genstande var en promeneuse, et flytbart sybord på et søjleben og som en guldklump sås en bog, udgivet 1793 af en tegnemester, der ud over detaljerede tegninger af mønstre rummede opsyninger af motiver på sil-

ke – med silke – en af kun 5 eksisterende i verden og den første, hvor broderiet ikke var afhængig af talte tråde.

En eventyrdug efter Grimms Eventyr plus et billede af modtageren var 1918 bestilt syet i venetiansk syning og betalt med en formue.

1812 blev håndarbejde obligatorisk skolefag og herfra gik det ned ad bakke, idet det mistede kunst- og symbolforbindelsen. Samtidig forgrovedes materialet til kraftig, syntetisk farvet uld.

Seneste tider har søgt at redde gammel teknik.

Til sidst plyndrede vi butikken for bøger af mange slags fra det særdeles velforsynede udvalg.

Margit Ambeck

Kloster Lühne

Vi startet i strålende sol på hjemreisen fra Celle. Første stopp var Lühneburg med Kloster Lühne, som var blitt museum i 1955. Klosteret hadde brent tre ganger med femti års mellomrom. Siste brann var i 1352, men hele samlingen av broderi ble reddet.

Klosterets samling besto av hvitsømsbroderi fra perioden 1215 -1315.:

- Den eldste alterduken i lin var fra 1250. Det er en fasteduk. Linnen til å brodere på ble vevet i klosteret. Midt på duken er brodert et Kristusbilde som var obligatorisk, men nonnene kunne selv bestemme hvilke ornamenter de ville ha rundt.
- Fasteduk sydd mellom 1300 - 1325. Her er det symboler fra apostlene og evangelistene.

- Alterduk fra 1400 århundre i dobbel uttrekksøm.
- Den siste alterduken som var yngst ble ikke ferdigsydd. Broderiet viser Kristus som verdens frelser.

Tekstilene ble rullet opp og lagt i en sekk med pepper for at ikke tekstilene skulle bli angrepet av utøy.

Klosteret måtte ha disiplineringsproblemer blant nonnene, for det ble bestemt av Paven at et par fra klosteret skulle lære broderi i et annet kloster. Broderi ble brukt som disiplineringsmiddel.

*

Ullbroderi på lin: Ullgarnet fra egne får ble farget med følgende planter: Rødt – krapp, Blått – vaid, Gult – reinfann, Grønt – lyng og Brunt – jernstein.

Kloster Lühne: Dørparti med tekstil inspiration ...

Benketepper beregnet til å henge bak benkene på veggen for å ta av for kulde. Et av disse er Bartolomeus frise fra 1452.

Klosteret har også noen store broderte tepper med religiøse motiver. For eksempel:

- Juleteppe fra 1402 med Kristus fødsel i midten. Det var en domnikanermunk fra Italia som drømte dette teppe og da han våknet tegnet han det opp. 20 år etter gav han ut en bok med tegningene. Abbedissen så på dette som en utfordring for nonnene å brodere teppe. Teppet ble lagt i nonnekoret til jul.
- Oppstandelse teppe fra 1503.

Så dør abbedissen Sophie von Boddendike. Prosten ville føre vider broderiet i klosteret da det kom ny abbedisse, men i 1809 var det slutt.

Under siste krig ble Kloster Lühne ødelagt og for å bygge det opp ble det solgt tre tepper til andre museer. Påsketeppet ble solgt til et museum i Hamburg.

Til sist fikk vi se noen praktfulle broderi i silke og metall med elveperler. På en omsydd messehagl fikk vi vite at ansiktene var bygget opp av tygget hvete og brodert over med silke. (Det må være forbindelsen mellom spytt og hvete som gjør at det holder seg).

Lin = Hør

Elveperler = Flodperler.

Dobbelt uttrekksøm = Dragverk

Stor takk fra norske Torild og Kathrine for at vi fikk være med på turen

TENENs skovtur 2006

Årets skovtur den 27. august gav os alt, hvad vi kunne ønske os til øje, øre og smagsløg.

Med afsæt i dagens våde vejrsudsigst mødte femten personer op medbringende paraply, og efter en gedigen formiddagskaffe gik turen ud i Sorgenfri Slotspark i skønt vejr! – en fin runde langs Mølleåens noget grønne, næsten stillestående vand, op ad slyngede stier mellem træer tyngede af bog, kogler og andre af naturens overlevelsesmidler, forbi Sorgenfri slot, det tidligere vaskeri, den nu nedlagte køkkenhave og tilbage til Fuglevad – hele turen krydret med Annets forklaringer. I Fuglevad Mølle spiste vi vores medbragte mad. Nogle havde sat sig udenfor, men regnen kom pludselig, så de måtte hurtigt trække ind. Annet fortalte om sin samling af skolehåndarbejder, og dem var det svært at løsrive sig fra! Det er en stor samling med egne og familiens ting samt gaver og loppe-markedsfund. Fantastisk, hvad børn kunne lave “i gamle dage”.

Vi skulle have været på gåtur langs Mølleåen over til Hanne og Jens’ lod i havekolonien Bredely, der tidligere har været et gode for arbejderne på Brede Værk. I stedet fortalte Hanne Frøsig Dalgaard om ejerne og arbejdernes sociale liv, som kunne leves fra vugge til grav i Brede, hvis man da kunne indordne sig – hvis ikke, så blev man fyret, og så var det hele familiens eksistens, der var truet.

Da denne fortælling ikke fik regnen til at høre op, kørte vi i bil med kaffe og jordbærkage på skødet den korte vej til kolonihaven –

og hvilken have så smuk med hus og halvtag – så vi i tørvejr kunne nyde både kaffe og have.

Tak til Hanne for foredrag og besøg i haven. Det var en pragtfuld dag.

Margit Ambeck og Ena Petersen

Invitation: **TENENs juletur 2006**

Årets juletur foregår lørdag den 25. november 2006 – og turen tilgodeser både interessen for broderi og for dejlige stoffer.

Vi skal først besøge Hvidberg Stoffer i Løngangsstræde 25 i København. Det er tæt ved Rådhuset. Vi mødes udenfor forretningen kl. 10:50. Når vi alle er samlet, vil firmaets nuværende indehaver, Jens Ulrik Hvidberg-Hansen, fortælle os om forretningen og om historien.

Efter fortællingen og alle spørgsmålene er det tid for frokost, som man må klare selv – og der er mange muligheder i kvarteret, caféerne i Strædet og på Gammel Strand, Nationalmuseet, Glyptoteket mm.

Det næste besøg er i foreningen Håndarbejdets Fremmes lokaler i Kompagnistræde 15. Vi skal se den

store samling af broderede julekalendere, og foreningens samling af gammelt broderi i udtræksbakker; og den er spændende. Karin Hof-fritz fortæller og viser frem.

Lokalerne er for små til hele gruppen, så vi må dele os i to mindre hold. For den gruppe der har "frikvarter" er der fristelser nok i kvarteret, blandt andet er Sommerfuglen (stedet for broderi- og strik-kegarn) placeret lidt længere henne i Løngangsstræde, og mange vil sikkert falde for fristelsen til at gå ned og kikke.

Vi slutter arrangementet ved 16-tiden.

*

Tilmelding senest den 20. november til Anni Bloch, tlf. 32595977. Vi kan max. være 20 deltagere. Prisen er 20 kr. for medlemmer og 30 kr. for ikke-medlemmer.

Hvidberg stoffer

Klæde- og silkehandlerfirmaet I. W. Hvidberg kan trække tråde langt tilbage i tiden. Både som sælgere af kvalitetsstoffer til Københavnerne, og til historisk kendte personer i fortiden.

I 1780 blev der etableret to selvstændige hosekræmmer- og silkehandlerforretninger i København.

De to mænd, der hver for sig åbnede en forretning, havde begge en fortid i det jyske, men havde nu slået sig ned i storbyen København.

Michael Pedersen kom ud af en hosekræmmerfamilie, og løste i 1779 borgerskab som hosekræmmer og silkehandler. Han skiftede af en eller anden grund navn til Michael Kierkegaard. Forretningen gik rigtigt godt – det var de store robers tid – så allerede i 1797 valgte han at videresælge forretningen til en slægtning, for derefter at trække sig tilbage og leve af sine penge. Han blev far til adskillige børn, hvoraf filosofen Søren Kierkegaard var den yngste.

Den anden forretningsdrivende Henrik Hansen Lund, og også ham gik det godt. Også han blev far til en senere berømt person, nemlig naturforskeren Peter W. Lund, hvis opdagelser og indsamlinger i Brasilien var enestående for sin tid.

De to familier fik fælles historie, da to af Søren Kierkegaards søstre blev gift med to af Henrik H. Lunds sønner. Det er Henrik H. Lunds forretning vi herefter følger.

Forretningen klarede sig gennem kriserne som fulgte af Napoleonskrigene, og den senere statsbankerot i 1813, men man må formode at der har været indskrænkninger i både personale og varelager. I starten af 1800-tallet blev forretningen solgt til klæde- og silkekræmmer David Hansen Smidt, og den forblev i denne families eje århundredet igennem. I forretningen blev der nu udelukkende forhandlet klædevarer.

Den nuværende familie kom ind i billedet i 1906, hvor Jens Westengaard Hvidberg købte forretningen efter at have været ansat der i en årrække. De af os, der har handlet i forretningen tidligere, husker måske en ældre herre; det var Jens Jørgen Hvidberg-Hansen, der overtog forretningen i 1950, og som arbejdede der i 53 år. Silkestofferne var nu kommet tilbage på hylderne, og også stoffer beregnet til damebeklædning optog meget af pladsen. Et helt særligt område udgøres af skjortestofferne, som kan købes i metermål, hvorefter man kan lade sin skrædder sy skjorten i den rigtige pasform. Andre steder på hylderne ligger der tweed der er 30 år

Stof i mange og lange baner ...

gammelt, og som sikkert kan holde i 30 år endnu.

Forretningen er nu den eneste af sin art i Danmark, og når man står i lokalet og ser de enorme mængder af stofruller, skal fingrene hele tiden op og mærke efter – om stoffet nu mærkes lige så godt som det ser ud – det gør det!

I 2003 var det sønnen Jens Ulrik Hvidberg-Hansen der overtog firmaet, og ham glæder vi os meget til at møde d. 25. november. Så lad os mødes, gå ind i forretningen, lytte, spørge og mærke efter.

Anni Bloch

Bog anmeldelser:

Tak v bowes departed: A 15th Century Braiding Manual Examined / Elizabeth Benns & Gina Barrett. Published by Soper Lane 2005.

ISBN 0-9542380-6-0 VI + 125 sider, illustreret. www.soper-lane.co.uk

Titlen betyder så meget som: Del løkkerne (efter farve) før arbejdet begynder – og udgør indledningen til en anvisning på fingerflettede bånd i en håndskreven opskriftsamling fra 1400-tallet.

Manuskriptet findes i the British Library under betegnelsen Manuscript Harley 2320, Article 4, og dets baggrund og historie diskuteres, hvorefter stavemåde og dekorative træk sammenholdes med dokumenter fra tiden.

Det bygger på en ældre version og kan være kopieret af eksempelvis en adelsdame eller købmandsfrue. Det forudsætter et basalt kendskab til båndfremstilling samt økonomiske ressourcer til at arbejde med det kostbare materiale, som bør være silke. På den anden side er der ingen notater i margin eller korrektion af de åbenlyse fejl, der har sneget sig ind ved afskrivningen, så den har måske aldrig været anvendt.

Professionelle "silkwomen" arbejdede på den tid i alle Europas større byer, incl. London, med at fremstille luxustilbehør til dragter

og møbler. Possementarbejde var allerede da et veletableret fag med store afsætningsmuligheder til handelsfolk, aristokrati og kongehuse.

Manuscript Harley 2320 ser dog ikke ud til at have været skrevet og anvendt af en professionelt uddannet, det viser de mange fejl og det amatøragtige sprog. Det er sandsynligvis kopieret fra et ældre manuskript omkring midten af 1400-tallet, måske af ejerinden selv. Fingerflettede (slen-

drede) bånd anvendtes i senmiddelalderen til mange former for udsmykning og kantning af dragtdele, snore til punge og forsegling samt til møbler. Tænk bare på Sofies kjole, som vi så på Kronborg i marts måned.

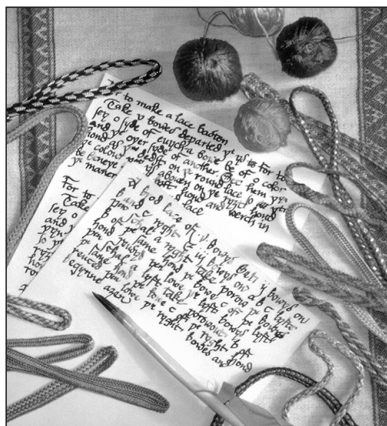
Bogens anden og største del er en afprøvet og korri-

geret gennemgang af samtlige 40 anvisninger, således at man efter diagrammerne kan fremstille sine egne smukke og varierede bånd.

Dejligt at der stadig findes entusiastiske tekstilforskere, der arbejder af ren og skær interesse for at formidle disse teknikker, som på en gang er enkle og samtidig raffinerede og af stor rækkevidde for middelalderens dragt og møbelkunst og dermed for arkæologer, historikere og museumsfolk.

Bibliografi og index letter det videre arbejde med teknikkerne.

Lone de Hemmer Egeberg

Ingebjørg Gravjord: *“de sal: folches kisteklæder” i Bø gamle kyrkje. Graver frå 1600- og 1700-åra.* Telemark Museum, Bø, 2005. isbn 82-90692-24-2.

Stift bind, 24 x 17 cm, 120 sider, farve- og sort-hvide illustrationer

En længe ventet og meget velkommen undersøgelse foreligger nu i en indbydende form. Emnet om klædning af den døde til begravelse har kun været sparsomt belyst. I 1980 blev der imidlertid foretaget en undersøgelse af begravelser i Ringeby Stavkirke i Gudbrandsdalen, som førte Aase Bay Sjøvold på sporet. Aase var kunsthistoriker og virkede som konservator ved Kunstindustrimuseet i Oslo og vil være kendt blandt andet for sine meget kyndige og følsomme publikationer, ikke mindst *Broderikunst og prydsøm* i tilknytning til udstillingen *Broderi i brennpunktet* i 1976. I 1985 foretog Aase endnu en rekognoscering i Bø Kirke i Telemarken, denne gang med bistand fra Ingebjørg Gravjord, som i de år havde suppleret sin baggrund som vævelærer med studiet i etnologi og kunsthistorie. Samarbejdet blev afgørende. Det lykkedes ikke Aase at nå at bearbejde materialet til en publikation. Men ved hendes bortgang i 2000 modtog Ingeborg opfordring til at gå videre, og denne opgave er nu lykkedes til fulde.

Det gælder for de her nævnte undersøgelser af begravelser i kirkekrypter såvel som andre steder, hvor tilsvarende har fundet sted, at der oftest har været andre, som ved ombygninger og nye begravelser har fundet anledning til at flytte om og fjerne udstyr eller hele ki-

ster, som har stået i vejen. Det har derfor været en ganske kompliceret sag for Ingeborg at ransage, hvem de registrerede kister og gravfund skulle henføres til. Ved skarpsindig sammenligning med kirkebøgerne, som kun foreligger delvis fra de pågældende tidspunkter, er det lykkedes at nå en rimelig bestemmelse. Vi bliver gjort bekendt med en grundig skildring af forekomsterne. Endelig sammenholdes materialet fra Bø Kirke som hovedsagen med det foreliggende fra Ringeby foruden med et stort antal kister med begravelser fra Tangen Kirke i Drammen. Dette er allerede i 1913 blevet delt imellem Drammens Museum og Norsk Folkemuseum. Der til gennemgås de store undersøgelser i Åbo Domkirke i Finland fra 1920'erne og i Helsingør Domkirke fra 2000-2001.

Netop materialet fra Bø giver mulighed for at bestemme et varieret forløb i ligklædningens udformning, som skal skitseres. Der konstateres klædningsstykker, som har været i brug, således i forbindelse med kirkeejeren, død 1776, iført sin brudgomsskjorte. Kirkens præst Isak Pedersøn Muus som blev begravet i 1753, er derimod blevet lagt ned iført en egentlig ligkjortel af et sammenfoldet stykke stof, foruden hans sædvanlige skjorte og kalvekrøs og parykken, som mange præster endnu benyttede på den tid. Ligkjortelen er også benyttet i andre tilfælde, tidligst i 1716. Overgangen til, at gravlæggelsen er blevet varetaget af professionelle, bliver diskuteret i denne sammenhæng. Bogen har i sin titel ordet “kisteklæder”. Det har været den gamle betegnelse på de højtid-

dragter, man havde liggende i standkisterne. Inde i bogen anvendes de mere rammende vendinger som "kledning". Dette blot nævnt i forbigående. Bogen er en guldgrube af detaljer, som forhåbentlig vil blive benyttet for dragthistorien og for forståelsen af dødens kulturhistorie.

Hanne Frøsig Dalgaard

Birgitta Svensson och Louise Waldén (red): *Den feminine textilen, Makt och mönster*.

Nordiska Museet Stockholm 2005. ISBN 91-7108-499-1. 218 sider, gennemillustreret i farve og sort/hvid, 28 x 22,5 cm.

Bogen rummer elleve kapitler, hvoraf det første skrevet af de to redaktører beskriver værkets baggrund og forskningsmæssige betydning i kapitlet "Att hävda det textila".

Birgitta Svensson er professor i etnologi ved Stockholms Universitet og Nordiska Museet. Hendes interesse for tekstil og kvinders betydning blev grundlagt allerede i 1970'erne ved arbejde med maleren Anders Zorns tekstilsamling i Mora. Louise Waldén er fil. dr. på sin afhandling *Genom symaskinens nålsöga: Teknik och social förändring i kvinnokultur och manskultur* fra 1990 og er nu universitetslektor ved Centrum för Genusforskning på Stockholms Universitet med projektet *Nålens kvinnor och pennans. Hemslöjden som kvinnlig arena*.

I november 2003 tog de initiativet til en konference på Nordiska

Museet med kvindelige deltagere, og det blev erkendt som starten på noget nyt: For fremtiden gælder det om at undgå, at kønsperspektivet identificeres med kvindeperspektivet. Tiden er nu inde til at løfte de feminine tekstiler frem på deres egne vilkår og samtidig give dem deres retmæssige status i samfundets tænkemåde om kulturarv.

I analysen af bogens tema fremhæves det, at det ganske vist har været mænd, der som professionelle håndværkere inden lavene havde monopol på det tekstile arbejde. Men det var i kvinders verden af ubetalt hverdagsarbejde, at det tekstile blev en central del af en kultur for ikke at sige en identitet på godt og ondt. Kvinder samledes i deres egne grupper for at udføre mange af de tekstile opgaver, og i hjemmets økonomi kunne det udfylde mange funktioner. Især syningen var væsentlig som det reproduktive stoppearbejde, det produktive ved at sy nyt og det uproduktive skønhedsskabende. Dertil kommer den meditative kraft i gentagelsen, for håndarbejde kræver afspændthed. Kvinder har i ly af det tekstile arbejde kunnet trække sig tilbage, tænkt deres egne tanker, bearbejdet følelser og oplevelser, løst problemer.

Forandringen indtraf, at 1800-tallets borgerlige kvinder som forfattere og kunstnere for alvor begyndte at tage del i livet uden for hjemmet. En lang række af dem trådte ind i offentligheden med hverv inden for husflid, indsamling af tekstiler fra bondehjemmene til museerne, forvaltning af disse samlinger og formidling som

mønstertegnersker. Men disse "bløde" virkefelter har fået en reserveret social status i forhold til den position, der kendetegner den mandligt prægede "hårde" sektor for kulturarv, så som mænds erhverv, bygninger og oldtidsminde-mærker.

Efter denne indledning følger kapitlerne med redegørelser for den række af kvinder, som netop har gjort det afgørende skridt og givet tekstilerne deres offentlige arena. Hvert især af de forfattere, som inden for den seneste generation har varetaget de pågældende roller i museer, forskning ved universiteterne og hemslojd. De har igen deres virke selv gennemlevet modsætningen mellem mandlig og kvindelig social stilling og er nået til den erkendelse, som giver publikationen sin særskilte og nye karakter. Indholdsfortegnelsen anføres i kort form, for alle navnene står for en stærk personlig indsats og vil i forvejen være vel bekendt for mange af TENENs læsere:

- Elisabet Stavenow-Hidemark, "Varandres ledstjärnor. Om Lilli Zickermann, Elsa Gullberg och Gunnel Hazelius-Berg"
- Sofia Danielson, "Ideologer i olika tider. Om Sophie Adlersparre, Stina Ridenstam och Anne-Maja Nylén"
- Eris Erlandsson, "Ett samlat verk. Om Hedvig Ulfsparré"
- Ingrid Bergmann, "Textilier i rörelse. Om Märta Måås-Fjetterström, Gerda Boëthius och Agnes Geijer"
- Janken Myrdal, "Med anledning av en kapp. Om Gertrud Grenander Nyberg"
- Pernille Rasmussen, "Arbetsdelning och sömnadsteknik i förändring. Tillverkning av modedräkt i Sverige 1750-1830"
- Anneli Palmsköld, "Hängkläden, dräftar, lister och takdukar. Inredningstextilier i ny belysning".

- Catarina Lundström, "Särarternas tyranni och velsignelse. Hemslojden och sockendräkterna som kön och klass"
- Marianne Larsson, "De ser så trevliga ut i sina uniformer", og
- Johanna Rosenquist, "Hemslojd som feministisk strategi".

Hvert kapitel omhyggeligt forsynet med uddybende litteraturhenvisninger og med illustrationer, der understreger personlighed hos både forfatter og den skildrede person, eller som næppe har været bragt på tryk før. Det ville i hvert fald være en uoverkommelig opgave at søge disse billeder i spredte årgange af Hemslojden eller i lokalhistoriske tidsskrifter. Her får vi en sammenhæng, som bør give anledning til, at den enkelte går grundigt i gang med den nærmere læsning.

Det er der så meget mere anledning til, som forløbet i Danmark har været ganske parallelt. Også her fik vi selvstændige afdelinger for tekstiler i museerne med kvinder som forvaltere. Designernes uddannelse er nu ikke mere så strengt opdelt mellem mandlige og kvindelige studerende, men den voldsomme nedskæring i mulighed for skoling i håndarbejdsfagene, som er blevet gennemført ved nedlæggelse af de fleste af vores håndarbejdsseminarier, er et tegn på, at tekstilområdet stadig står socialt tilbage som arbejdsfelt.

Den feminina textilen skildrer svenske forhold, men vi bør tage den til os for at komme til at forstå vores egne danske forhold og problemer.

Hanne Frøsig Dalgaard

Postkort fra byen:

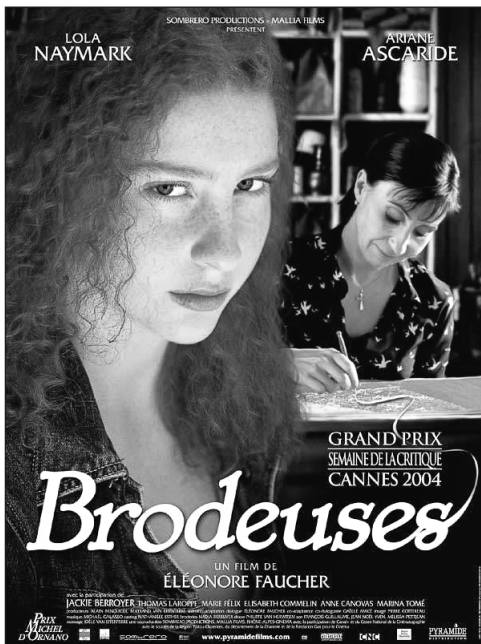
Det nødvendige broderi

Und dig selv en æstetisk oplevelse af de sjældne. Se den prisbelønnede franske film *Broderier*, som netop har haft premiere.

Historien er den velkendte om en kvinde som tyr til broderiet, da hun skal klare sig selv. Ikke det fine hvide broderi, som millioner af kvinder før hende har ernæret sig ved. Vi taler om frækt, flot og fantasifuldt broderi med pels og perler – og en læreremester med opgaver for Lesage og Lacroix i Paris. Hun kommer ellers fra kålmarkerne i departementet Charentes og arbejder som kassedame, men gemmer på flere hemmeligheder og talenter end som så. Lag på lag og sting ved sting bygges historien op og udvikler sig sanseligt og smukt.

Æstetik, farver, klip og blikke optrapper dramaet bag de flørlette og elegante stoffer.

Lone de Hemmer Egeberg

Postkort fra Ungarn:

Marcipan-stramaj

På sommerens Donau-krydstogt, besøgte vi byen Szentendre ca. 30 km. fra Budapest. Den er oprettet i 1700-tallet som et fristed for kunsthåndværkere af divergerende trosretninger, så der er syv kirker i gå-afstand fra hinanden, og de er alle i funktion.

I byen besøgte vi marcipanværkstedet med de mest utrolige panoramaer, en kæmpebryllupskage, en legemstor model af Elvis Presley etc. Og så dette børnemøblement med stramajbroderet betræk – alt gjort i marcipan!

Vi fik smagsprøver ved udgangen.

Hanne Frøsig Dalgaard

Håndarbejdets dag

På håndarbejdslærernes årsmøde i 1997 blev det besluttet at etablere en årlig Håndarbejdets dag.

Formålet er "at fremme interessen for fagene samt styrke håndarbejdets plads i samfundet".

Dagen afholdes hvert år den første torsdag i måneden, og da der ikke er nogen central styring af planlægning og aktiviteter, må man selv holde øje med lokalaviser, eller kontakte seminarier, museer og andre sandsynlige institutioner, for at finde ud af om der foregår noget på dagen.

Håndarbejdets dag er i år den 2. november 2006.

Da dette blev skrevet var det endnu ret tidligt i planlægningsfasen, men følgende arrangementer er annonceret:

Skanderborg Museum:

25 forskellige håndarbejder/håndværk demonstreres. Kl. 15:30 til 20:30.

Adr.: Adelgade 5, 8660 Skanderborg.

FOF Århus:

Åbent hus.

Adr.: Søndergade 74, 4. 8000 Århus C.

Østvendssysels Vævekreds:

Udstilling på vævestuen Striben. Vævene er i gang og der er kaffe på kanden.

Adr.: Stribevej 42 (mellem Vester-Hassing og Langholt).

Rudolf Steiner Skolen (Sydskolen):

Gymnastiksalen ændres til et stort håndarbejdslokale hvor alle elever får hver deres stand. Kl. 12 til 15.

Adr.: Strandvejen 102, Århus.

Hovedbiblioteket:

Forskellige kvindetyper.

Adr.: Mølleparken, Århus.

Textilseminariet (tidligere i Skals):

Endnu intet program.

Adr.: Reberbanen 11, Viborg.

Textilforum:

Håndarbejdets Dag på Jubilæumsudstillingen. Noget der har med tråd, væv og striber at gøre. Kl. 11 til 17.

Adr.: Vestergade 20, 7400 Herning.

Holbæk Museum:

Håndværksaktiviteter i de gamle huse.

Adr.: Museet for Holbæk og Omegn. Klosterstræde 18, 4300 Holbæk.

Greve Museum:

Gamle broderier i ny udformning.

Adr.: Bækgårdsvej 9, 2670 Greve.

... fortsættes på næste side ...

Køge Museum:

Gl. dragter og håndarbejdsteknikker. Prøv selv. Tag gamle broderier med, hvor stingene ikke kendes. Bemærk: 5. november kl. 13 til 16.

Adr.: Nørregade 4, 4600 Køge.

Anni Bloch

ARRANGEMENTS- OG UDSILLINGSKALENDER

TENEN inviterer: Juletur som tilgodeser både interessen for broderi og for dejlige stoffer. Det er lørdag den 25. november 2006 kl 10:50 udenfor Løngangsstræde 25 i København. Indbydelsen er på side 21.

Kulturhistorisk Museum Randers:

Følg tre middelalderdragter fra stof, farvning og mønster til færdig dragt. 12.11.2006, kl. 12-15.

Adr.: Stemannsgade 2, 8900 Randers

Horsens Bibliotek:

Tekstiludstilling. 2. til 24.11.2006.

Adr.: Tobaksgården 12, 8700 Horsens

Stengalleriet:

Bl.a. Væver Inger Lise Møller, Horsens. 18.11. - 30.12.2006.

Adr.: Asgårdsvej 11, 8700 Horsens

Hinnerup Bibliotek:

Middelalderdragter. Til 4.11.2006.

Adr.: Skovvej 18, 8382 Hinnerup

Den Gamle By: Stueetagen i Udstillingsfløjen bag Møntmestergården

Kristentøj og dåbskjoler. Til 30.12.2006.

Adr.: Den Gamle By, Viborgvej 2, 8000 Århus C

Holstebro Kunstmuseum:

Fem forunderlige forløb. Væveren Charlotte Schrøder. 4.11. - 3.12.2006

Adr.: Museumsvej 2, 7500 Holstebro

Den Smidske Gård, Vejle:

Klædt på til selskab. 1900 til 1910. Til 22.10.2006.

Adr.: Søndergade 14, 7100 Vejle

Textilforum:

Striber. Stoftrykker- & Væverlaugets Jubilæumsudstilling. Til 12.11.2006.

Vær'Sko. Kunstneriske sko af Rikke Ruff. 9.11.2006 – 14.1.2007.

Grima. Filteforening. 18.11.2006 – 7.1.2007.

Adr.: Vestergade 20, 7400 Herning

Kongens Portvagt:

100 års broderi – på den fede måde. Broderi og kvindeliv 1906-2006.

Indtil 12. november 2006.

Adr.: Øster Voldgade 1, 7000 Fredericia

Fjand Gårdbutik:

Bl.a. Else Kørschen – kobbervævning. Til 17.12.2006.

Adr.: Klitvej 49, Fjand, 6990 Ulfborg

Strandgaarden Museum, Ulfborg:

Fremvisning af hvordan man spinder uld, knipler, væver og broderer. 25.10.2006.

Adr.: Husby Klitvej 5, 6990 Ulfborg

Trapholt:

Genklang. Tekstildesigner Dorte Østergaard Jacobsen m.fl. Til 7.1.2007.

Adr.: Æblehaven 23, 6000 Kolding

Gørlev Bibliotek:

Nålebinding. Allan Diehl, Bakkendrup. 1.12. - 30.12.2006.

Adr.: Algade 35, 4281 Gørlev Sjælland

Esrum Kloster:

Dronningens kirketekstiler. Til 18.12.2006.

Dragtens symbolik, foredrag ved Anne Hedeager Krag. 24.9. kl 14.

Adr.: Klostergade 11, Esrum, 3230 Græsted

Kronborg Slot:

Dronning Sofies Brudekjole. Til 30.12.2006.

Frederik II's bordhimmel. Til 30.11.2006.

Adr.: Kronborg Slot, 3200 Helsingør

Flynderupgård Museet:

Mange slags tøj. Uddrag af dragtens og tekstilernes historie. Til 7.1.2007.

Adr.: Agnetevej 9, 3060 Espergærde

Rosenborg Slot:

Kongernes Rosenborg. Til 30.12.2006.

Øster Voldgade 4A, 1350 København K

Teatermuseet i Hofteatret:

Renaissanceklude. Overdådige kostumer i guld og brokade. Til 5.11.2006.

Adr.: Christiansborg Ridebane 18, 1218 København K

Helligåndshuset:

Kunsthåndværkermarked 17 til 19.11.2006.

Adr.: Strøget, Niels Hemmingsensgade 5, 1153 København K

Kulturen i Lund:

Textila tekniker och material. En mindre studiekammare. Till 30.12.2007.

Do Redo – om konsten att slakta en tröja, om återbruk, stickning och broderi. Till 30.12. 2006.

Adr.: Tegnérplatsen, S-221 04 Lund

TENENs kalender udarbejdes på grundlag af arrangementer i *KultuNaut* – Den Elektroniske Kulturkalender. Yderligere oplysninger samt illustrationer modtages gerne direkte fra arrangører og deltagere. Deadline for korte meddelelser er ca. to uger før bladet ud-

Telefonliste for TENENs bestyrelse mv.

<i>navn</i>	<i>adresse</i>	<i>telefon / ePost</i>	<i>hverv</i>
Annet Laursen Skjelsager	Dorthesvej 2 3520 Farum	44 95 05 55 <i>silke-annet@detail.dk</i>	formand + redaktion
Lone de Hemmer Egeberg		<i>elone@hotmail.com</i>	næstformand
Bent Bille	Langgade 44, Flemløse 5620 Glamsbjerg	64 72 15 65 <i>familien.bille@get2net.dk</i>	kasserer
Lis Slottved	Hjarupvej 10 6200 Aabenraa	74 63 03 50 <i>slottved@privat.dk</i>	sekretær + redaktion
Vibeke Lilbæk	Kollerødvej 39 3450 Allerød	48 17 16 47 <i>vofl3450@yahoo.co.uk</i>	redaktion
Anni Bloch	Thingvalla Allé 5, 2300 København S	23 37 19 59 <i>anni.bloch@tiscali.dk</i>	bestyrelse
Flemming Lundholm	Ravningvej 10, Ravning, 6760 Ribe	75 43 77 06 <i>beiderwand@tele2adsl.dk</i>	bestyrelse
Hanne Frøsig Dalgaard	Bredebovej 33, 6.tv 2800 Lyngby	45 88 32 67 <i>hfd@tdcadsl.dk</i>	suppleant
Anni Mejdahl	Nibsbjergvej 10 7500 Holstebro	97 42 37 86	suppleant
Margit Ambeck	Lyshøjgårdsvej 87, 1.th 2500 Valby	36 30 61 50	suppleant
Lucie Borgsmidt- Hansen	Broholms Allé 28 2920 Charlottenlund	39 64 31 85	revisor
Susanne Nielsen	Sasserød 16 5462 Morud	64 83 11 26	korrektur, forklæder
Vibeke Ervø	Åfløjen 4, 2. tv 2700 Brønshøj	44 85 18 44 <i>ervo@mail.dk</i>	kalender
Frits Lilbæk	Kollerødvej 39 3450 Allerød	48 17 16 47 <i>vofl3450@yahoo.co.uk</i>	redaktion

BIBLIOTEKER ER ANDET END BØGER:

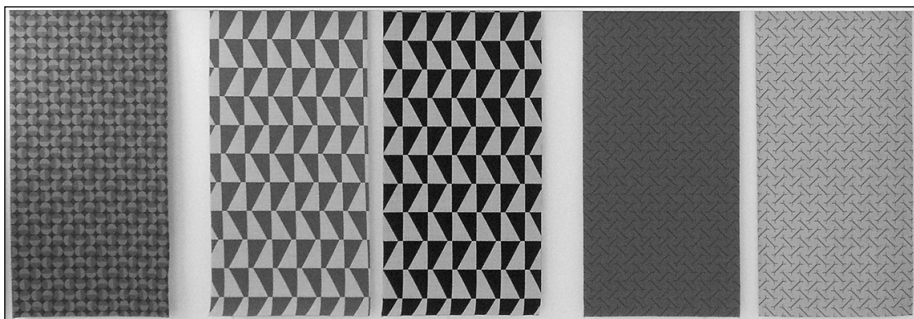
Mange af Tenens medlemmer kan sagtens klare sig uden en PC. Der er imidlertid tidspunkter, hvor en PC er den nemmeste måde at få opdaterede oplysninger. Takket være vores gode bibliotekssystem kan man gratis benytte PC'er, og det er nu årstiden for introduktionskurser.

Tenens hjemmeside har to adresser der fører til det samme sted på nettet: <http://tenen-dk.spymac.net> eller <http://tenen.does.it>

Her findes henvisninger til en masse spændende hjemmesider, og det er også stedet, hvor man vil finde vigtige oplysninger, der er kommet for sent til bladet.

Prøv det, du vil ikke kunne forstå, hvordan du kunne leve uden denne uudtømmelige kilde af oplysninger.

-- VE

Arne Jacobsens Kubeflex-sommerhus er det eneste eksisterende af sin art. Huset har i mange år stået ved en sydsjællandsk strand, hvor det har fungeret som sommerhus for familien Jacobsen. Kun få udover familien har kendt til dets eksistens.

Arne Jacobsen udviklede huset i 1969-70 i samarbejde med Høm Typehuse, og det blev første gang præsenteret på typehusudstillingen Archibo i 1970.

Med de terningformede moduler på 10 m² som udgangspunkt var Kubeflex tænkt som et fleksibelt system, hvor enhederne kunne kombineres frit og nye enheder føjes til som der var brug for. Men Kubeflex kom aldrig i produktion – kun udstillingshuset eksisterer i dag.

Nu er huset flyttet til kunstmuseet Trapholt og indrettet med Arne Jacobsen design. Der er interiør med spise- og opholdstue samt køkken, bad og værelse. Det er udstyret med Arne Jacobsens armaturer, møbler og tekstiler samt serveringsudstyr, porcelæn, glas og bestik.

vofl